

Epistolari grec d'Antoni Rubió i Lluch (1880-1936). Presentació, selecció de la correspondència, traducció i notes d'Eusebi AYENSA i PRAT. Edició a cura de Josep MASSOT i MUNTANER. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. 4 vol.

I: *Anys 1880-1888*, 2006, 499 p. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LXIX).

II: *Anys 1889-1900*, 2008, 501 p. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LXXXVII).

III: *Anys 1901-1915*, 2011, 561 p. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, LXXXVII).

IV: *Anys 1916-1936*, 2012, 623 p. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica, XC).

Un cop més hem d'agrair a l'Institut d'Estudis Catalans i a l'erudit editor Josep Massot i Muntaner que ens posin a l'abast un nou extens i ric corpus epistolar: la correspondència grega de l'índit historiador català bizantinista i neohel·lenista Antoni Rubió i Lluch (Valladolid, 1856 — Barcelona, 1937). Iniciat el 2006 i culminat el 2012 en quatre volums, les doctes mans d'Eusebi Ayensa han seleccionat, i molt sovint traduït amb acompanyament d'acurades notes i resums informatius de cada document epistolar, prop d'un miler de missives (973), majoritàriament inèdites, emeses o rebudes per Rubió i Lluch entre el 4 de desembre de 1880, des de Barcelona, i el 29 de maig de 1936, des d'Atenes.

Aquesta correspondència plurilingüe —en grec, francès, espanyol, alemany i català, per ordre de freqüència—, que al llarg de quasi sis dècades ens assabenta de la relació entre Catalunya i Grècia, especialment pel que fa al domini medieval català de part de la península hel·lènica,⁶ així com de nombrosos esdeveniments internacionals a cavall de dos segles, ha requerit un meticulós, llarg i ampli —en abast documental i geogràfic— treball de recerca. Aquest, bàsicament arxivístic, s'ha concentrat en la Biblioteca-Arxiu Rubió, la Biblioteca de Catalunya, la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, l'Arxiu Benaki, la Biblioteca Nacional de Grècia, la Biblioteca Guenàdios, l'Associació Històrica i Etnològica de Grècia i el Taller d'Història de la Universitat Capodistriaca d'Atenes.

Segons reconeix Eusebi Ayensa, el seu treball reflecteix el mestratge de l'hel·lenista Alexis Eudald Solà (Ripoll, 1946 — Barcelona, 2001) exercit a la Universitat de Barcelona a les darreries del segle passat. I atesos els resultats, se'l pot considerar un digne continuador de l'obra de Solà,⁷ ja que entre els projectes d'aquest darrer figurava l'edició de la correspondència del primer i únic bizantinista català —a més de ser considerat el patriarca indiscutible dels estudis de llengua i literatura neogregues— amb les figures més representatives de la intel·lectualitat grega. Rubió mateix es presenta com l'autèntic adalid de la literatura moderna grega («je suis le premier en Espagne qui s'occupe de la moderne littérature grecque», a S. Lambros, 1881, doc. 31), que es manifesta amb l'aparició el 1893 d'una molt ben estructurada antologia de novel·les gregues traduïda al castellà, resultat en bona mesura de la informació obtinguda dels seus corresponsals, especialment de Dimítrios Vikelas, el més prolífic.

També destaca l'extraordinari afany de Rubió per aprendre el neogrec fins al punt de demanar als seus corresponsals d'escriure's en aquesta llengua. És tota una declaració de principis la cloenda de la primera carta de l'epistolari, adreçada a E. Stamatidiadis (1880, doc. 1):

Si vous me faites l'honneur de répondre cette lettre, j'aimerai bien que vous m'écriviez en grec littéraire moderne. J'aime beaucoup votre charmante langue, qui est la langue des dieux, la langue d'Homère et de Demostène. J'aime aussi avec passion votre pays, votre histoire, votre littérature et, en un mot, tout ce que vous appartient.

6. Conquerida a l'imperi bizantí per la Companyia Catalana d'Orient, constituïda per almogàvers, al llarg de la segona dècada del segle XIV. Després de proclamar senyor d'Atenes el rei Frederic II de Sicília, durant més de mig segle ocuparen els ducats d'Atenes i Neopàtria, que passaren a mans de la família florentina Acciaiuoli, i posteriorment a les de l'imperi otomà, acabadilat per Mehmet II, el segle següent.

7. Sintetitza l'aportació del vessant hel·lenista de Rubió amb el seu discurs d'entrada a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, llegit el 9 de juny de 1988 (E. SOLÀ i FARRÉS, *Antoni Rubió i Lluch, bizantinista i grecista*. Lleida: Virgili i Pagès, 1988).

Efectivament, el grec és la llengua predominant a l'epistolari, seguida del francès. Totes dues, de fet, eren llengües foranes per a Rubió, que no hi tenia experiència prèvia de redacció tot i els sòlids co-neixements lingüístics de què disposava en aquests idiomes. Tanmateix, respecte al grec, aviat D. Vikelas li lloa el domini de la llengua i l'interès per la literatura grega (1881, doc. 12, traduït):

El vostre domini del grec modern m'ha deixat perplex i desitjo que continueu estimant aquesta llengua i treballant a Espanya en favor de Grècia i de la seva encara humil tradició literària. / Us agraeixo també la vostra monografia sobre Anacreont. La llegiré sencera, tot i que no conec la llengua castellana tan bé com desitjaria. He observat que en ella us referiu a Khristópulos. Aquest poeta líric té un valor tal vegada superior al que li concediu, en la mesura en què, amb els seus versos profundament harmoniosos i senzills, ha posat de manifest l'autèntic vessant poètic de la llengua grega moderna.

De fet, se'n sortia millor amb el grec dels corresponsals que en feien un ús més aviat purista —com el de l'esmentat Vikelas—, per la seva formació clàssica, tot considerant atroç l'ús del model popular per part d'altres, que al capdavant esdevindria el triomfant.¹ Vegem-ne una mostra en una carta a D. Vikelas del 1892 (doc. 250) en trobar una novel·la d'Eftaliotis per a la seva antologia:

Mais quel afreux grec! Je tâcherais de l'interpréter. Je comprends parfaitement vos traductions de Shakspeare. Mais je crois que il y a de grec que les Grecs ne comprennent pas. Le grec passe par la même anarquite que le catalan et que toutes les langues ayant été long temps en esclavage.

Pel que feia al francès, d'ús habitual entre la intel·lectualitat i noblesa europees en general, i gregues en particular, es disculpa per la probable manca de qualitat, especialment en comparació amb la dels seus corresponsals, alguns residents a França o avesats a l'ús habitual del francès. Novament és a la primera carta on hi fa referència (1880):

C'est par ce que je compte sur votre bienveillance que je me suis hasardé à vous écrire en français. C'est la première fois que je le fais. Je ne connais pas encore suffisamment le grec moderne pour vous écrire en cette langue.

I altre cop a D. Vikelas (1887, doc. 153):

Je regrette que la langue française, que je ne connais que par les livres, sois aussi rebelle et pénible pour exprimer mes idées. Cela ne fut ainsi et je vous dirais bien de choses que je pense et qui couvent dans mon coeur, mais qui ne trouvent pas d'issue.

A part dels seus propòsits d'emprar el grec per accelerar-ne l'aprenentatge, sempre que pot fa servir l'espanyol. L'alemany l'usa amb un sol corresponal i el català hi és purament testimonial, en un sol document.

Els textos escrits en grec i alemany a l'epistolari es tradueixen, així com els mots i expressions gregues que apareixen en les altres tres llengües. Com és habitual en aquest tipus d'edicions, es transcriuen els textos originaris amb tota fidelitat —i així es mira de fer en les citacions d'aquest escrit—, llevat de molt pocs casos, a causa de la il·legibilitat de l'original o per la supressió d'algun nom, consensuat amb els familiars de l'autor. S'ha optat, doncs, per una transcripció conservadora, que regularitza només la puntuació i l'accentuació, especialment en relació amb els esperits aspre i suau del grec. D'altra ban-

1. Amb traduccions a la varietat *dimotikí* com les del corresponal A. Pallis (veg. doc. 500) i contribucions literàries, com ara la de Nikos Kazantzakis (1883-1957), entre d'altres, que van anar forjant la llengua estàndard actual en un intent de superar la diglòssia imperant, especialment després del breu període dictatorial dels coronels, a partir de mitjan dècada dels setanta del segle XX. No pocs intel·lectuals grecs de mitjan segle passat van preferir la versió francesa de les obres de l'esmentat novel·lista per considerar massa «light» —o «afreux», com Rubió— la llengua popular emprada.

da, resulta molt encertat no traduir al català els noms propis grecs, assegurant que «hem optat per transcriure'ls fidelment a la nostra llengua, de manera que, en llegir-los hom pugui reproduir, de la manera més aproximada possible, el so grec original. [...], tot sacrificant l'habitud ortogràfica per l'exactitud² fonètica» (vol. 1, p. 24), tot i que es respecten en alguns casos les formes tradicionals catalanes, com ara Atenes, Lesbos o Quios, entre d'altres.

L'estructura de l'obra en facilita extraordinàriament la consulta. Inicialment el projecte d'estudi i edició de l'epistolari grec del nostre historiador implicava la recopilació, la traducció de l'escripta en grec i alemany i l'anotació de tota la correspondència de Rubió i Lluch amb Grècia, llevat de la consular que no contribuïa a la seva biografia. S'havien previst tres volums, amb l'aparició del primer l'any 2006, però finalment n'han resultat quatre, publicats entre aquell any i el 2012. El primer volum conté la presentació d'Eusebi Ayensa i el fons documental comprès entre el 1880 i el 1888, amb 183 escrits i un apèndix amb 3 documents complementaris;³ el segon aplega 247 missives i 7 de complementàries escrites entre 1889 i 1900; el tercer comprèn el període 1901-1915 amb 243 documents; i el quart, de cloenda, que conté 299 documents i un a l'apèndix, tramesos entre 1916 i 1936, juntament amb dos útilíssims índexs: el de noms propis i d'obres literàries i pictòriques citades i, finalment, el temàtic. A més, abans de l'índex general de cadascun dels volums figuren làmines (26, 20, 30 i 34 respectivament) que il·lustren diversos documents epistolars —la majoria manuscrits—, nomenaments i diplomes atorgats a Rubió expedits a Grècia i algunes fotografies d'ell mateix —amb l'uniforme oficial de cònsol general de Grècia a Barcelona (1904)— o amb amics —Ramon d'Alòs-Moner— i, sobretot, dels principals corresponents: Spirídon Lambros, Epaminondas Stamatidis, Dimítrios Vikelas, Dimítrios Kambúroglus, Nikólaos Politis, Kléon Rangavis, Petros Muzzópulos, Aléxandros Sturnaras i Nausica Palamàs.

Cada document epistolar —carta, targeta postal...— està numerat seguint un estricte ordre cronològic,⁴ independentment del corresponent, amb un resum del contingut, seguit de la descripció detallada del document: original o còpia, manuscrit o mecanografiat, color de la tinta, intervenció d'una segona mà, mides, nombre de fulls, capçalera especial, foto del revers en targetes postals, retalls de diari o publicacions que acompanyen el document, la biblioteca o arxiu de procedència, etc. A continuació figura l'edició en la llengua original i, com ja s'ha dit, es facilita la traducció catalana de les redactades en grec i alemany. En els dos darrers volums (anys 1901-1936) s'ha optat, de manera excepcional, per no transcriure algunes cartes i donar-ne tan sols el contingut resumit. Això s'ha fet en el cas de tractar-se d'un document parcialment il·legible o de temàtica exclusivament consular, poc rellevant per a la biografia de Rubió. Les anotacions, procedents exclusivament de fonts bibliogràfiques, hi són profuses, especialment en relació amb la informació bibliogràfica de les obres citades i les referències biogràfiques detallades dels corresponents —sempre que ha estat possible—, així com les relatives al context històric.

Respecte a la varietat temàtica tractada a l'epistolari, que pràcticament inclou tot esdeveniment rellevant que avui recull la història grega, catalana i sovint europea, se'n podria destacar a parer nostre la següent mostra:

—*El problema lingüístic a l'entorn de la fixació de la llengua estàndard*. D. Vikelas, amb motiu de la traducció de la seva novel·la *Lukis Laras* per part de Rubió (1881, doc. 30) defensa l'ús del model de llengua pura o *katharévussa*. L'any següent torna a fer-li comentaris sobre aquesta qüestió (1882, doc. 57):

2. Més aviat «aproximació», com diu abans, ja que les adaptacions a un codi fònic aliè no solen ser mai prou precises.

3. Els apèndixs contenen alguns documents no epistolars, provinents de l'Arxiu Rubió, que poden resultar interessants per a la biografia del bizantinista català, alguns d'epistolars que membres de la família Rubió —especialment la seva esposa, Pilar Balaguer, o el fill, Jordi— adrecen als seus corresponents, o escrits d'altres corresponents, no grecs, que tenen relació amb els seus col·legues hel·lènics per algun motiu rellevant.

4. Alguns corresponents grecs solen fer constar en les missives trameses a Rubió dues dates, d'acord amb el calendari julià —seguit per l'Església ortodoxa fins avui— i el gregorià. A l'epistolari, òbviament, se segueix la segona.

En la mesura que he pogut entendre la part ja publicada, veig que entre la llengua culta i la parlada avui en dia a Grècia preferiu la primera. Pel que fa a mi ja sabeu que considero que la llengua comunament parlada és la més adequada per a la *poesia*, mentre que per a la *prosa* l'ús de la llengua pura s'ha generalitzat. L'única qüestió rellevant és una qüestió d'intensitat i de to. Crec que l'ús paral·lel de la llengua parlada per a la poesia i de la culta per a la prosa influirà recíprocament l'una i l'altra, pel bé de les dues.

Quasi una dècada després hi torna (1891, doc. 236):

Dans nos écoles nous n'apprenons que la grammaire du grec ancien. Ce n'est pas ce que vous voulez. Vous désirez —je suppose— une grammaire du grec populaire. Il n'en manque pas, mais aucune n'est définitive. Notre langue parlée se trouve dans une période de transition; elle subit l'influence de l'école et de la tradition de l'autre. Les linguistes avec leurs théories exclusives s'en étant mêlés, la question de langue littéraire est devenue encore plus embrouillée que par le passé. Tout cela s'éclaircira avec le temps. Il y a dans *La Revue des Deux Mondes* d'hier un article fort sage de M. Michel Bréal sur cette question en général. Je vous le recommande. Pour en revenir aux grammaires, la meilleure est peut-être encore celle de M. Émile Legrand, publiée chez Maisonneuve, Paris, 1878.

Ben entrat en el nou segle, el poeta, traductor i lingüista Aléxandros Pal·lis, que residia a Liverpool i era un aferrissat defensor de la varietat popular de la llengua grega, la *dimotikí*, a la qual va traduir *El mercader de Venècia*, la *Iliada* i el *Nou Testament* —per la qual cosa fou criticat durament—, ja s'havia adreçat a Rubió tres anys abans per comentar-li l'avantatge que portava Catalunya respecte a Grècia en l'afaiçonament de la llengua literària. Ara li comenta (1904, doc. 500):

Les mots que vous me dites à propos des langues sont vraiment des mots de sagesse et de science. En effet, il nous faut une langue littéraire, et cette langue doit être une langue κοινή, mais en une langue κοινή que nous tâchons d'écrire, et pas dans un dialecte. C'est vrai qu'on nous accuse d'écrire en dialecte, mais l'accusation est mal fondée, et on emploie cet argument-là contre nous tout de mieux.

Dernièrement on a employé cette langue à traduire la *Critique de la Raison pure* de Kant, et la traduction ne tardera pas à paraître. Je la crois absolument réussie, et ce n'est pas certes dans un dialecte qu'on peut rendre des pensées si abstraites et profondes.

—*Els estudis de grec d'Elisabet de Baviera (Munic, 1837 — Ginebra, 1898)*. La princesa bavaresa, esdevinguda emperadriu austrohongaresa i més coneguda com a «Sissi», era una políglota apassionada de la cultura hellènica clàssica fins al punt de fer-se construir un palau a l'illa de Corfú, on segons el testament volia ser enterrada, desig que no va ser satisfet. El que seria genealogista, escriptor i director de teatre Konstandinos Kristomanos (Atenes, 1867-1911) s'escribia amb Rubió des del 28 de desembre de 1886 i havia traduït al grec quatre poemes del seu pare, Joaquim Rubió i Ors (1818-1899). Kristomanos amplià estudis a Àustria, es doctorà a Innsbruck i el 1891 fou nomenat tutor i acompanyant de l'emperadriu Elisabet en els seus viatges per Europa. Quatre anys més tard seria nomenat professor de grec modern a la Universitat i a l'Escola de Llengües Orientals de Viena. Així ho comunica a Antoni Rubió (1891, doc. 239):

M'alegro, doncs, de fer-vos saber que l'1 de desembre vaig ser nomenat doctor en lletres. A més, em complau també comunicar-vos —sabent que la meva joia i la meva sort són també les vostres— el meu nomenament, des de l'estiu passat, com a professor de llengua grega i d'història i literatura grega antiga i moderna de Sa Majestat l'Emperadriu d'Àustria. Un dels nostres temes de conversa més freqüents i estimats, amb el qual l'emperadriu gaudeix d'allò més, el constitueix la vostra bella pàtria i, particularment, Catalunya, així com, sobretot, els amics que hi viuen, això és, el fill del gran pare i el pare del gran fill. Llegeixo a Sa Majestat, en traducció grega, les obres de D. Pedro de Alarcón, i a poc a poc tinc la intenció de donar-li a conèixer les obres mestres de la literatura espanyola sota un revestiment grec. Entre aquestes, òbviament, ocuparan el primer lloc les excel·lents obres del vostre honorable pare i glòria nacional, el Gayter del Llobregat, i de vós mateix. / Espero poder realitzar algun dia el somniat viatge a Barcelona, tal vegada en el seguici de l'emperadriu (??).

—*Els primers Jocs Olímpics de l'era moderna (Atenes, 1896)*. El 14 de juliol de 1894 D. Vikelas li comunica (doc. 323) que a més de la presidència de l'Associació d'Estudis Grecs haurà d'ocupar la de

la comissió per al restabliment dels Jocs Olímpics. Posteriorment, entre d'altres, Gueòrguios Mavrakis anima el seu corresponsal català a participar-hi (1906, doc. 524):

No seria bonic, Sr. Rubió, que l'orgullosa i noble joventut de Catalunya i de l'Aragó, després de tants anys, tornés a Atenes per reivindicar, a l'arena del completament renovat Estadi Panatenaic —un impressionant estadi d'una bellesa única al món— la corona d'olivera d'Olimpia, rivalitzant en força, agilitat i bellesa corporal amb els joves més forts de tots els països civilitzats? [...] Tinc entès que a Barcelona hi ha un excel·lent equip de remers i de nedadors; no poden, doncs, participar els seus membres en les proves de rem i de natació dels Jocs Olímpics?

—*El Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (Barcelona, 1906)*. El nostre reconegut historiador en qualitat de vicepresident de la comissió organitzadora s'adreça al seu amic D. Vikelas, que aquells dies havia estat guardonat amb la medalla d'or de l'Exposició Internacional de Milà en tant que president de l'Associació per a la Difusió dels Llibres Útils de Grècia (1906, doc. 537):

Recibí oportunamente su carta de 24 de octubre pasado, manifestando su adhesión al Primer Congreso Internacional de la Lengua Catalana. Inmediatamente la comuniqué a mis compañeros y toda la prensa de Barcelona ha dado cuenta de ella, dándole mucha importancia por la significación literaria y social que tiene V. en Grecia. La organización del Congreso pesó este verano casi sobre mis hombros, y aún arrastro sus consecuencias. Pero estoy orgulloso del resultado. Acudieron veinte y cuatro filólogos y literatos franceses, italianos, etc., y se inscribieron 3000 congresistas. Las fiestas, en las que ha tomado parte el Municipio y la Diputación han sido espléndidas. Mucho me hubiera alegrado que la época, más favorable para V., le hubiera permitido hacernos una visita.

Uns mesos després Rubió fou nomenat membre i primer president de l'Institut d'Estudis Catalans, que havia fundat Enric Prat de la Riba (1907), aleshores president de la Diputació de Barcelona.

—*Aportacions historiogràfiques i literàries diverses per part de Rubió i d'historiadors grecs*. Es feren especialment a l'entorn del domini medieval català a Grècia i sobre literatura grega antiga i moderna, com ara l'elaboració de l'antologia *Novelas griegas. Traducidas directamente del original* (1893), que traduí i edità Rubió.

L'historiador E. Stamatiadis, a petició de l'historiador català, l'informa sobre els atacs de corsaris catalans contra Samos i la mala fama que els nostres compatriotes han deixat en la memòria grega (1881, doc. 9):

L'expedició dels catalans a Samos [...] va tenir lloc conjuntament amb el pontífex de Roma, ja que en els vaixells catalans hi havia un enviat del papa. En aquells anys hi havia una terrible guerra entre els turcs [...] i els estats cristians [...]. En aquestes guerres, que van durar des de l'any 1644 fins al 1751, van participar-hi venecians, genovesos, maltesos, italians, romans i mercenaris de diverses nacionalitats, entre els quals hi havia també catalans, que fugien de les rivalitats i guerres civils de la seva pàtria i que alhora, d'acord amb el costum de l'època, percaçaven fama i riqueses en terres estrangeres. Si en la història de la vostra pàtria no es refereix aquest atac català contra Samos és degut a que no va tenir lloc de manera oficial i amb el consentiment del seu país d'origen, sinó de manera autònoma, per part d'alguns cabdills catalans que, atrets pel desig de glòria i guany personal, afrontaren tots sols el perill.

Com a traductor de novel·la grega, diu Rubió a D. Vikelas en relació amb la seva novel·la *Lukís Laras* (1881, doc. 23):

Ma traduction paraîtra au commencement de la saison prochaine, ou l'hiver au plus tard, dans une excellente revue catalane, le *Gay Saber*, dont je vous remettrai les numéros à mesure qu'ont les publiera. Votre roman sera le premier ouvrage de la moderne littérature grecque qui aura été traduit dans une des langues qu'on parle en Espagne.

Entre molts d'altres, figuren esdeveniments tan rellevants com l'Exposició Universal de Barcelona (1888), l'intens terratrèmol sofert a Grècia (1894), la perseverant lluita dels cretencs per la independèn-

cia en la guerra turcogrega (1897), la pèrdua de les colònies ultramarines espanyoles de Cuba i Filipines (1898); i, de forma molt especial per a Rubió i Lluch, el consolat general de Grècia a Barcelona, que fou responsabilitat seva durant un parell de dècades des del seu nomenament pel rei Jordi I de Grècia el 15 de febrer de 1903, tot i que no va ser efectiu fins a rebre l'exequàtur del rei Alfons XIII el 13 d'agost següent. Per cloure, l'epistolari ofereix, com és lògic, nombroses dades biogràfiques sobre Antoni Rubió i Lluch. Algunes eren inèdites fins ara i d'altres ajuden a precisar episodis ja coneguts, com ara els detalls del primer viatge a Grècia, malauradament destorbat per una malaltia ocular. Sortosament, els altres dos viatges posteriors li permeteren rescabalar-se'n.

Les escasses imprecisions observades —fàcilment reparables pel lector atent— no desmereixen en absolut el valor global d'aquesta magna obra, que representa un pas més cap a la bona edició d'epistolaris, especialment els plurilingües. Com deia al començament, m'omple de satisfacció poder afirmar que aquesta correspondència grega de Rubió i Lluch està a l'alçada del personatge i ofereix un resultat altament digne de la cultura hel·lenística del nostre país, que ell va impulsar i conrear amb tanta tenacitat. Així ho podem llegir un segle després gràcies a l'excel·lent tasca de selecció, traducció i anotació d'aquesta nova contribució a i de l'il·luminatiu gènere epistolari.

Joan JULIÀ-MUNÉ
Universitat de Lleida

GARCÍA MOUTON, Pilar / GRIJELMO, Àlex (2011): *Palabras moribundas*. Madrid: Taurus, 385 pp.⁵

Particular es un buen predicado para *Palabras moribundas*. Pues, el libro, como los autores avanzan en la introducción, no es un diccionario. Tampoco, un ensayo ni una colección de artículos; menos aún, un manual. Podríamos afirmar que se trata de una muestra, o de un acopio de ellas, que dan fe de la dinamicidad del léxico español. En efecto, en su origen testimonial radica el genio de la publicación. *Palabras moribundas* hunde sus raíces en el programa de radio *No es un día cualquiera*, presentado por Pepa Fernández, y es homónimo de una sección de esta transmisión a cargo inicialmente del periodista Àlex Grijelmo, autor de trabajos de temática similar como *Defensa apasionada del idioma español* (1998) o *La punta de la lengua* (2004), y posteriormente de la filóloga Pilar García Mouton, directora de la *Revista de Filología Española*, y cuya producción cuenta con grandes obras como el *Atlas lingüístico (y etnográfico) de Castilla-La Mancha* (2003)⁶, además de numerosos trabajos en el ámbito de la Dialectología y de la Geolingüística.

En la introducción (pp. 11-19) se habla del programa de radio, en el cual se recurre a la audiencia para comprobar la vitalidad de términos que parecen estar en desuso, y de la respuesta de los oyentes se extraen conclusiones acerca de las palabras propuestas. Es por ello por lo que los autores reivindican el carácter popular del libro como un aspecto muy positivo, ya que es una representación fiel de la lengua viva. La audiencia estimada de la emisión, que continúa en antena en marzo de 2012, es de un millón de oyentes, conque la muestra analizada no es cosa *baladí*. Teniendo en cuenta que las palabras en cuestión fueron propuestas para debate entre 2004 y 2007 (p. 14), y que la primera edición aparece a finales de 2011, podemos concluir que hay un trabajo filológico relevante sobre las aportaciones que hace las veces de cedazo y asegura una selección minuciosa de la información provista por la audiencia. Además, se destaca el trabajo que implica la adaptación al formato de libro debido al cambio de soporte, que, de auditivo, pasa a ser visual.

Los creadores, en la cubierta posterior, parangonan su obra con un álbum de fotos. Es esta una metáfora de lo más acertada para definir el libro, ya que admite una doble lectura. La primera, por la que

5. La presente reseña fue redactada como ejercicio de la asignatura *Història dels mots*, impartida en la Universidad de Barcelona por el profesor José Enrique Gargallo Gil, a quien deseo agradecer la motivación y las ganas de trabajar que consigue transmitir en sus clases.

6. Obra codirigida por Pilar García Mouton y Francisco Moreno Fernández.